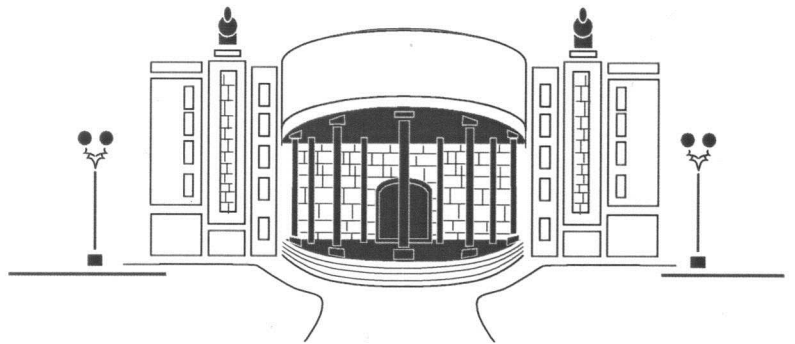

ISSN 2311-2409

Київський університет імені Бориса Грінченка

Педагогічна освіта: *теорія і практика*

Психологія
Педагогіка

*Збірник
наукових праць*

№ 30

Київ • 2018

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19961-9761 ПР від 28.05.2013 р. (перереєстрація)

Видається з грудня 2001 р.

Виходить двічі на рік

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включено ВАК України до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з педагогіки (Наказ МОН України «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 30 червня 2015 року» № 747 від 13.07.2015 р. Додаток 17) та психології (Бюлетень ВАК України № 7, 2010 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол №11 від 21.12.2018 р.)

Редакційна колегія:

Огнев'юк В.О., ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (*головний редактор*); *Хоружа Л.Л.*, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (*заступник головного редактора*); *Безпалько О.В.*, директор Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна, м. Київ); *Беленька Г.В.*, заступник директора Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна, м. Київ); *Желанова В.В.*, професор кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, доцент (Україна, м. Київ); *Олексюк О.М.*, завідувач кафедри теорії і методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна, м. Київ); *Козир М.В.*, доцент кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент (*відповідальний секретар*) (Україна, м. Київ); *Лозова О.М.*, завідувач кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, професор (Україна, м. Київ); *Міляєва В.Р.*, завідувач НДЛ культури і лідерства Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, доцент (Україна, м. Київ); *Сергеевкова О.П.*, завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, професор (Україна, м. Київ); *Кевішас І.*, професор кафедри музики Вільнюського едукологічного університету, доктор педагогічних наук, професор (Литва, м. Вільнюс); *Суходольська-Кулешова Л.В.*, головний спеціаліст Відділення філософії освіти і теоретичної педагогіки Російської академії освіти, доктор педагогічних наук, професор (Росія, м. Москва); *Огородська-Мазур Є.*, заступник декана Факультету етнології та наук про освіту Сілезького університету в Катовіце, доктор хабілітований, професор (Польща, м. Катовіце); *Хольц К.*, професор спеціальної педагогіки та психології Гейдельберзького університету освіти, доктор наук, почесний професор Київського університету імені Бориса Грінченка (Німеччина, м. Берлін); *Касачова Б.*, професор кафедри початкової та дошкільної освіти Педагогічного факультету Університету Матея Бела (Словацька Республіка, м. Банська Бистриця).

Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / редкол.: Огнев'юк В.О., Хоружа Л.Л., Безпалько О.В., Беленька Г.В. [та ін.] ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — 2018. — № 30. — 100 с.
ISSN 2311-2409

УДК 37.01

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I ЄВРОПЕЙСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ..... 4

Milan Chmura

International grant cooperation as a tool
for the development of professional
competencies of university teachers 4

Josef Malach, Tatiana Havlásková

The study of university programs
in the Czech Republic focused on education 9

Bronislava Kasáčová, Daniela Guffová

Opinions of Slovak academic staff
and students on the professional
competencies of academic teachers 18

Тадеуш Ланіан

Роль школи у вихованні серед молоді
культури вільного часу 25

РОЗДІЛ II ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ 32

Мієр Т.І.

Полістратегіальні тенденції становлення
й розвитку засадничих положень феномену
«неперервна освіта» 32

Козак Л.В.

Педагогічний моніторинг як технологія
управління якістю дошкільної освіти 40

Нагорна Г.О.

Дослідницька діяльність як фактор формування
музичного мислення особистості 46

Братко М.В.

Громадські (комм'юніті) коледжі
як складова системи вищої освіти США 53

РОЗДІЛ III ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 61

Стеблецький А.Л.

Взаємодія суб'єктів освітнього процесу —
запорука якості освіти 61

Козир М.В., Павлюк О.А.

Формування мотивації старшокласників
до вивчення математики у процесі
застосування ІКТ 66

Давидова С.В.

Творча проектна діяльність
у професійній підготовці майбутніх учителів
образотворчого мистецтва 74

Костенко Д.В.

Міжкультурна комунікація у сучасному світі 80

РОЗДІЛ IV ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ 86

Сулятицький І.В., Кравець Я.Г.

Соціопсихологічні засади роботи
з афазією як типовим порушенням мовлення
після інсульту 86

Співак Я.О.

Особливості професійної підготовки
соціальних працівників із соціального захисту
прав молоді в країнах Європи 94

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.091.398:316.612

Мієр Т.І.

ORCID ID 0000 0002 2874 2925

ПОЛІСТРАТЕГІАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАСАДНИЧИХ ПОЛОЖЕНЬ ФЕНОМЕНУ «НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА»

У статті висвітлено результати дослідження генези феномену «неперервна освіта». Розглянуто термін «полістратегіальні тенденції» як складне утворення, яким об'єднано філософську, нейрофізіологічну, психологічну й педагогічну змістові лінії. Відповідно до останніх феномен «неперервна освіта» розкрито з огляду на розвиток людського індивіда, дію закону відтворення суспільства, відтворення людини як Людини освіченої (філософська змістова лінія); нейропсихічні основи здійснення людиною неперервної освіти, задіяність у цьому процесі нейроструктур, «які залежать від досвіду» (нейрофізіологічна змістова лінія); процеси становлення й структурування людиною власного внутрішнього світу протягом усього життя (психологічна змістова лінія); значущі наукові напрацювання початку ХХ ст. й до сьогодення (педагогічна змістова лінія).

Ключові слова: освіта, неперервна освіта, стратегія, розвиток, закон відтворення суспільства, нейропсихічні основи, внутрішній світ людини.

© Мієр Т.І., 2018

Вступ. Глобальний і локальний рівні розвитку соціуму характеризуються швидкоплинністю змін, які, з одного боку, зумовлені збільшенням потоку наукової інформації, а з другого, переконливо доводять, що освіта, яка триває протягом усього життя, є вирішальним фактором суспільного поступу. Сучасна освіта — це перш за все неперервна освіта, яка функціонує і розвивається з урахуванням змінності суспільних вимог, особистісних освітніх запитів та потреб.

Неперервну освіту визначено стратегічним напрямом розвитку світової, європейської та української систем освіти. Оскільки саме процес навчання протягом усього життя слугує формуванню й розвитку інтелектуального потенціалу індивіда, формуванню його професійних компетентностей, забезпечує подальшу мобільність і конкурентоздатність особистості на ринку праці, реалізованість перспектив кар'єрного зростання, сприяє постійному самовдосконаленню, підтриманню й покращанню стандартів професійної діяльності.

Проблема становлення й розвитку феномену «неперервна освіта» не є новою в педагогічній науці. Різні аспекти цього питання вивчали вітчизняні й зарубіжні вчені. Зокрема, розглянуто неперервну освіту як систему (О. Аніщенко, Т. Десятов, І. Зязюн, О. Ковальчук, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Савош, Л. Сігаєва, С. Сисоева та ін.), теоретико-практичні основи неперервної освіти підростаючого покоління (С. Гончаренко, В. Кремень та ін.) та освіти дорослих (І. Зязюн, В. Олійник, Н. Протасова, Л. Сігаєва, С. Сисоева та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження процесів становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта». Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**: 1) розкрити сутність міждисциплінарного виміру поняття «стратегія» та потлумачити термін «полістратегіальні тенденції»; 2) проаналізувати філософські, медичні, психологічні та педагогічні наукові джерела, розкрити сутність полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку феномену

«неперервна освіта». Для досягнення мети й виконання завдань було застосовано загальнонаукові (теоретичний аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, систематизацію, узагальнення) й емпіричні (спостереження) методи. Методологічною основою слугували положення теорії пізнання та принципи об'єктивності, взаємозумовленості, логічності, системний і міждисциплінарний підходи до визначення полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта».

У контексті виконання першого завдання слід зазначити, що міждисциплінарний вимір поняття «стратегія» й оперування ним у різних сферах діяльності спричинив різні трактування сутності цього поняття. Зокрема, стратегія постає як алгоритмічні нетворчі дії та як дії, спрямовані на пошук творчого вирішення проблеми (Горобець Т., 1970); як загальний принцип шлях власного життя (Альбуханова-Славська К., 1980) й організації дослідження (Психологічний словник, 1982); як послідовні, покрокові розумові дії (Дернер Д., 1997); як частина військової науки (Словник іншомовних слів, 2000).

Палітру смислових значень поняття «стратегія» значно урізноманітнює тлумачення, запропоноване В. Моляко. Психолог розглядає стратегію у контексті системно-стратегіальної концепції творчої діяльності як «систему мислительних дій конструктора, спрямовану на розв'язання задачі в принциповому аспекті з урахуванням ряду обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру» (6, с. 69).

У наукових джерелах розкрито й сутність стратегіально-діяльничої теорії, відповідно до якої стратегіальна тенденція задає напрям усім психічним процесам і має таку ж структуру, як і стратегія, тобто є певною послідовністю дій. Стратегія є оригінальним психічним утворенням суб'єктів, які займаються творчою професійною діяльністю (Моляко В., 1983) і продукують ідеї, що характеризуються глобальністю, основоположністю й спрямованістю. Остання набуває уточнення з огляду на трактування поняття «тенденція» (від латин. *tendere* — «направляти», «тяжити») і тлумачиться як напрям, у якому відбувається розвиток якогось явища, процесу (Словник іншомовних слів, 2000). Таким чином, полістратегіальні тенденції — це напрями, у яких відбувається становлення й розвиток якогось явища, процесу.

З метою логічного розгортання процесу виконання другого завдання нашого дослідження було виокремлено чотири змістові лінії.

І змістова лінія — філософська складова полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта». Її зміст складають провідні ідеї, які стосуються:

— трактування сутності людини («Людина — це творення себе, це волевиявлення, це вибір, це піднесення на вищий рівень духовності» (Горак Г., 1997));

— акцентування уваги на збільшенні терміну життя осмисленого, змістовного, активного («Необхідно додавати не “роки до життя”, а “життя до років”» (Щедрін В., 2003));

— дії закону відтворення суспільства, яким засвідчується взаємозалежність між розвитком суспільства й розвитком освіти («Чим більш розвиненим стає суспільство, тим більшою є його потреба в освіті, а чим більш розвинена освіта, тим більш досконалим стає суспільство» (Огнев'юк В., 2012));

розуміння того, що на сучасному етапі розвитку цивілізації відтворення людини є відтворенням Людини освіченої (*Homo educates*), наділеної низкою якостей, у тому числі й освіченістю, тобто «вмінням адекватно та відповідально діяти в умовах постійних змін та розширення знань» (Огнев'юк В., 2012)).

Філософське трактування розвитку як певним чином спрямованого, упорядкованого ряду кількісних та якісних змін спричинює й тлумачення цього поняття як процесу підйому на більш високий рівень певних якостей об'єкта, що розвивається. Відповідно до діалектичного закону заперечення, «цей об'єкт у процесі розвитку стає іншим, але в певному сенсі залишається одним і тим самим, старе при цьому не просто відкидається чи знищується, а, висловлюючись мовою філософії, “знімається”, коли позитивні його боки, моменти зберігаються в новій більш довершеній якості у площині нової цілісності» (11, с. 471).

Розвиток людського індивіда — це закономірна зміна матерії та свідомості; це поступальний рух, перехід від одного стану до іншого; це не лише процес зміни структури об'єкта, це зміна способу його функціонування, що є особливо значущим у контексті неперервної освіти. Адже у швидкозмінному світі зростає емоційне й інтелектуальне навантаження на людину, яке, своєю чергою, супроводжується наскрізними ситуаціями вибору й постійними переживаннями невизначеності майбутнього. Функціонування й розвиток неперервної освіти має не лише підготувати молоду людину до життя в динамічному світі, а й супроводжувати дорослу особистість, допомагаючи їй адапту-

ватися до постійних змін, знімати емоційне напруження та долати інтелектуальні утруднення. Особистий розвиток людини протягом життя визначає структурну організацію неперервної освіти як системи, для процесів функціонування й розвитку якої важливо враховувати те, що «розвиток не відкривається безпосередньому спогляданню, потрібні спостереження, зіставлення його даних, їх мислена обробка і таке інше» (В. Щедрін, 2003). Продовженням цього цитування можуть слугувати міркування Г. Горак про те, що «лише підсумовуючи життєвий шлях, ми вибудовуємо його у вигляді необхідної лінії, в яку він виструнчується на основі його осмислення і встановленої причетності до особистого "я". У цьому наборі випадкових обставин людина реалізує себе, свої внутрішні потенції, свій космічний потенціал» (1, с. 238).

Отже, функціонування різних рівнів освіти сприяє селекції, акумуляції, трансляції культурно-цивілізаційних цінностей людства від покоління до покоління, формуючи і розвиваючи носіїв цих цінностей протягом усього життя.

II змістова лінія — нейрофізіологічна складова полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта». У контексті цієї змістової лінії значущими постають результати нейробіологічних досліджень, зокрема, ті, у яких ідеться про таке (12).

1. Нейропсихічні основи здійснення людиною неперервної освіти базуються на таких постулатах: вищі психічні функції формуються прижиттєво; за своєю психологічною будовою вони опосередковані мовною функцією; вищі психічні функції довільні за способом здійснення.

2. Існування в психофункціональних системах мозку двох типів нейроструктур — ті, «які очікують досвіду», та ті, «які залежать від досвіду». У контексті неперервної освіти особливої значущості набувають другі. Нейроструктури та процеси, «які залежать від досвіду», відрізняються значним діапазоном мінливості, який виникає і формується під впливом зовнішніх чинників. Нейроструктури, «які залежать від досвіду», є основою формування в онтогенезі тих психофункціональних систем, що, окрім розвитку умовно-рефлекторної діяльності, забезпечують процес навчання.

3. Виокремлення трьох функціональних блоків мозку (енергетичного, або блоку регуляції активності (тону) мозку (I блок); блоку прийому, переробки і зберігання інформації (II блок); блоку мотивації, програмування,

регуляції та контролю психічної діяльності) (III блок). Всі ці блоки представлено у двох півкулях головного мозку. Оптимальна взаємодія трьох блоків забезпечує свідому психічну діяльність людини й реалізацію її творчого потенціалу протягом усього життя.

4. Закладену в генотипі людини здатність адаптуватися до будь-яких умов життя і навіть до тих, які в минулому не переживали попередні покоління. У контексті неперервної освіти йдеться про унікальний психічний статус особистості та міжіндивідуальну варіативність психічних ознак людини.

5. Наявність характерної для мозку ймовірнісної діяльності, оскільки його вищі психічні функції здійснюються на основі розпізнавання інформації в результаті переробки безлічі інформаційних сигналів, які надходять до мозку. Під час їх проходження через нейроструктури мозку враховується досвід імовірнісного прогнозу в минулому та реальна ситуація сьогодення, стає можливим прогнозування майбутніх наслідків запланованих дій.

Важливою складовою інтелекту людини є швидкість і якість обробки інформаційних сигналів у сенсорних системах мозку, які значною мірою зумовлені біологічним інтелектом (показник інтелекту має високий рівень кореляції зі швидкістю обробки інформаційних сигналів у зоровій і слуховій сенсорних системах). Відомо, що така особистісна психологічна ознака, як інтелект на 50 % є генетично детермінованою (батьками і прародичами), а інші 50 % — це набуто індивідуальне оволодіння різними видами психічної діяльності в процесі навчання та постійне зростання професійної майстерності.

Отже, дослідження основ нейробіологічної організації психічної діяльності людини сприяли розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» як процесу, що має тривати від народження й до завершення життя індивіда. Адаптивний рівень розвитку мислення залежить як від швидкості оброблення інформації в сенсорних системах мозку, так і від генетично переданої та набутої людиною різноманітності ознак і образів у вигляді кодованої інформації, яка зберігається в нейроструктурах пам'яті.

III змістова лінія — психологічна складова полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта». Ця змістова лінія розпочала формуватися як результат висунення ідей, які стосувалися, по-перше, духовних підвалин внутрішнього світу і його реальності (М. Бердяєв, 1936; Ільїн І., 1982); по-друге, формулювання положень про: 1) взаємовід-

носини людини й світу (С. Рубінштейн, 1940); 2) необхідність формування людини як суб'єкта власного внутрішнього світу (Альбуханова-Славська К., 1980); 3) процес становлення людини, у якому вона виступає лише суб'єктом формування власного внутрішнього світу (Анциферова Л., 1981); 4) творчість і створення структур власного внутрішнього світу здійснюється самою людиною (Пономарьов Я., 1960; Моляко В., 1983 та ін.); 5) психіку як таку, що розвивається (Костюк Г., 1989); 6) внутрішній світ кожної людини, який є для неї цілком реальною реальністю і якому вона довіряє більше, ніж світу зовнішньому (Мей Р., 2001); 7) генетико-моделюючий метод — спосіб дослідження особистості як цілості, що саморозвивається, й спосіб доведення тези про безперервність її розвитку (Максименко С., 2002); 8) механізми структурування внутрішнього світу людини у процесі її онтогенезу та його провідні психологічні чинники (Папуча М., 2011).

Деталізуючи положення, зазначене останнім, варто вказати на те, що особистісний розвиток детермінується не лише соціальними і біологічними чинниками, а й самодетермінується (Максименко С., 2002; Папуча М., 2011). Тобто внутрішній світ людини не розглядається як віддзеркалений продукт зовнішнього світу. Увага психологів акцентована на «породжувальній функції» (Максименко С., 2002) внутрішнього світу, оскільки структури останнього формуються самою людиною в будь-якому віці. На переконання С. Максименка, «особистість створюється, а отже, вона є — твір, який *все життя перебуває у власному становленні і власному творенні*» (курсив наш. — М. Т.) (5, с. 37).

Відповідно до напрацювань М. Папучі (8), внутрішній світ змінюється, структурується й розвивається самою особистістю за допомогою психологічних засобів, і лише згодом сам внутрішній світ стає тим засобом, яким людина управляє собою. Найбільш активне становлення і структурування внутрішнього світу відбувається в ранньому юнацькому віці та на завершальному етапі життя (в геронтогенезі).

За теоретико-експериментальними узагальненнями М. Папучі (8), наприкінці підліткового віку внутрішній світ стає для людини актуальним та реальним, так само як і світ зовнішній. У період ранньої юності підґрунтям для подальшого особистісного розвитку є центральне новоутворення підліткового віку, а саме: самосвідомість та загострене прагнення до соціальної повноцінності, яке руйнує стару соціальну ситуацію і приводить до творення нової. Соці-

альну ситуацію розвитку в ранній юності, якою засвідчується неперервність процесу, вчений відображає у такий спосіб: «мій внутрішній світ ↔ Я ↔ моє майбутнє». Відповідно до міркувань ученого, складний процес структурування внутрішнього світу особистості веде до виокремлення з внутрішнього світу особливої структури, яку називають «Я». Результатом напруженої внутрішньої роботи є те, що «Я» як цілісна внутрішня сутність відокремлює себе від світу як зовнішнього, так і внутрішнього.

Значущими видаються й інші міркування М. Папучі (8). Зокрема, вчений визначає старечий вік не як зупинку, а як «перехід до інших форм розвитку-структурування внутрішнього світу», оскільки: 1) геронтогенез є частиною онтогенезу й підпорядкований всім основним закономірностям цього глобального процесу; 2) розвиток є процесом надбань і втрат, що відбуваються одночасно; період геронтогенезу, як і всі інші періоди, пов'язаний з надбаннями і втратами людини; 3) у процесі геронтогенезу можуть з'являтися нові психічні новоутворення і навіть лінії розвитку особистості; 4) центральним переживанням у старечому віці є переживання стану невизначеності; 5) важливу роль на цьому етапі відіграють соціальні стереотипи та стан здоров'я індивіда; 6) у людини старечого віку переважає кристалізований інтелект як уміння аналізувати проблему, доходити висновків на основі накопичених знань і досвіду (по суті, інтелект як вища психічна функція) (Анциферова Л., 1981; Крайг Г., 2001).

Для розкриття психологічної складової полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» особливої значущості набувають висновки, у яких М. Папуча (8) пояснює, що саме робить людину старечого віку відкритою до нового досвіду й здатною навчатися. По-перше, це реальна життєва ситуація індивіда в цьому віці, зокрема, об'єктивне погіршення здоров'я, усвідомлення наближення закінчення свого існування, завершення трудової діяльності та розрив численних комунікативних зв'язків. На переконання вченого, зазначене зумовлює серйозні зміни у внутрішньому світі, при цьому частина структур руйнується, а частина (найбільш ригідних) — продовжує існувати. Проте існуючі структури не є адекватними ситуаціям, у яких перебуває людина старечого віку. Це, своєю чергою, породжує потяг до переживань як механізму створення нових адекватних структур, оскільки з'ясовується, що неможливо будувати нові структури зі старого

матеріалу. Людина старечого віку виявляє неабияку готовність до навчання, тому що стає відкритою до нового досвіду. Проте ця відкритість дуже суперечлива, бо пов'язана з такими стійкими утвореннями, як риси, звички, цінності тощо.

По-друге, це спрямованість у майбутнє, а не минуле: люди старечого віку принципово відкриті. Структурування внутрішнього світу відбувається завдяки їхній активній внутрішній роботі. Звернення людини до минулого є необхідним, оскільки вона має пам'ятати інформацію (хто вона, значущі дати) та цінувати те, що зробила, що залишиться після її активного соціального життя. Однак спроби повернутися до старих структур (звичних форм поведінки) спричиняють виникнення кризи. Людині необхідно пережити нову соціальну ситуацію, перевести її у «своє-живе» й створити таким чином нові структури, які ґрунтуватимуться на новому сенсі життя.

Отже, психологічною складовою полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» передбачено акцентування уваги на формуванні внутрішнього світу людини, який як об'єктивно-суб'єктивна цілісна реальність виявляється у часовому й просторовому вимірах, характеризується саморозвитком (самоорганізацією) як атрибутивною ознакою. Відповідно, неперервна освіта впливає на внутрішній світ людини й виявляється в русі — від прийняття чи формулювання мети до її досягнення, від незнання до знання, від некомпетентності до компетентності. Цей рух триває протягом усього життя індивіда.

IV змістова лінія — педагогічна складова полістратегіальних тенденцій становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта». Сутність цієї змістової лінії виявляється в розгляді зазначених процесів як похідних від процесів становлення й розвитку засадничих положень феномену «освіта». У цьому контексті серед значного різноманіття наукових доробків акцентуємо увагу лише на деяких із них. Це напрацювання початку ХХ ст. Зокрема, у працях Дж. Дьюї мету освіти розглянуто в контексті формування вміння пристосовуватися до дійсності під час навчання дією. Тобто вчений, не оперуючи поняттям «неперервна освіта», пов'язував необхідну умову здійснення практичної самодіяльності в будь-якому віці з постійною змінною особистого досвіду. Значущим для становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» вважається й промова

І. Стешенка в 1917 р. на I Всеукраїнському з'їзді вчителів і професорів з доповіддю, у якій обґрунтовувалися «положення про неперервність процесу освіти та акцентувалася увага на освіті дорослих, котра мала б спрямовуватися на поновлення і розширення їхніх знань відповідно до вимог життя» (2, с. 83).

Серед доробку другої половини ХХ ст., виокремимо напрацювання таких науковців: 1) І. Лернера (1981), який розглядав зміст освіти як аналог соціального досвіду та вказував на постійні зміни в останньому, їх відображення в змісті освіти з урахуванням можливостей тих, хто навчається; 2) В. Кременя (2009), котрий пропагував розгляд освіти на всіх етапах життя людини як самоцінності; В. Олійника (2010), який розкривав сутність неперервної освіти не лише як цілеспрямований послідовний процес, що супроводжує все людське життя, а і як закономірність суспільного розвитку, у якому процес освіти кожного індивіда є самоцінністю й основним ресурсом створення справді гуманістичного суспільства; 3) С. Гончаренка (2011), який акцентував увагу громадськості на людинотворчій функції освіти на будь-якому рівні набуття останньої.

У ХХІ ст. неперервна освіта постає як процес, спрямований на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань, умінь і навичок протягом життя для інтелектуального, культурного і духовного розвитку особистості, вдосконалення професійної компетентності та духовних потреб людини (Л. Лук'янова, О. Аніщенко, 2014). Неперервна освіта поєднує кілька напрямів, зокрема (3): пролонговане цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; дотримання принципів організації чинної системи освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини протягом усього життя; забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти.

За Л. Сігаєвою, неперервна освіта має «служити розвитку особистості і в дитинстві, і в ранній юності, і в роки активної трудової діяльності. Завдання неперервної освіти полягає не тільки в збагаченні людини новими знаннями, а й у збереженні її професійної компетентності та здоров'я впродовж всього життя» (9, с. 39).

Розвиток засадничих положень феномену «неперервна освіта» в контексті педагогічної складової можна розглядати як спосіб вирішення проблеми, яку Б. Сігарська (10) назвала «людською прогалиною». Остання вини-

кає як наслідок значно більшого вкладання зусиль у технічний і господарський розвиток, ніж у розвиток самих людей. «Людська прогалина» характеризується постійним відставанням у знаннях та вміннях, наявних у людей, від темпу й наслідків змін, які вони самі ж і породжують. «Людська прогалина» породжується постійним зростанням складності світу й неготовністю його зрозуміти без набуття нових знань та вмінь. Зазначене переконливо доводить значущість неперервної освіти та засвідчується соціокультурними, розвивальними, загальноосвітніми, компенсаторними, адаптивними, економічними її можливостями.

Висвітлені в статті міркування дають підстави для певних узагальнень.

1. Поняття «стратегія» потлумачено як напрям, у якому відбувається розвиток якогось явища чи процесу. На основі прийняття зазначеного трактування термін «полістратегіальні тенденції» визначено як напрями, у яких відбувається становлення й розвиток якогось явища, процесу. У контексті нашої статті такими процесами є становлення й розвиток засадничих положень феномену «неперервна освіта».

2. Полістратегіальними тенденціями становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» об'єднано чотири змістові лінії: філософську, нейрофізіологічну, психологічну й педагогічну. Філософською змістовою лінією акцентовано увагу на законі відтворення суспільства та на відтворенні людини як Людини освіченої (*Homo educates*), наділеної такою якістю, як освіченість (уміння адекватно та відповідально діяти в умовах постійних змін та розширення знань). У контексті нейрофізіологічної змістової лінії значущими постають нейропсихічні основи здійснення людиною неперервної освіти. Психологічною змістовою лінією акцентовано увагу на становленні й структуруванні індивідом власного внутрішнього світу протягом усього життя. Педагогічною змістовою лінією засвідчено зумовленість процесів становлення й розвитку засадничих положень феномену «неперервна освіта» процесами, які розпочалися на початку ХХ ст. й стосувалися генези феномену «освіта».

3. Подальшого вивчення потребують питання, які стосуються проектування власного майбутнього на основі неперервної освіти.

ДЖЕРЕЛА

1. Горак Г.І. Філософія: курс лекцій. Київ: Вілбор, 1997. 272 с.
2. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. Київ — Ніжин: Вид-во ПП Лисенко М.М., 2009. Вип. 1. С. 72–75.
4. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.
5. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: в 2 т. Т. 2: Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект. Київ: Форум, 2002. 333 с.
6. Моляко В.О. Психология конструкторской деятельности. Москва: Машиностроение, 1983. С. 69.
7. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія / за ред. В.О. Огнев'юка; авт.-кол.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Л.Л. Хоружа, І.В. Соколова, О.М. Кузьменко, О.О. Мороз. Київ: ВП «Едельвейс», 2012. 336 с.
8. Папуча М.В. Внутрішній світ людини та його становлення: монографія. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2011. 656 с.
9. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга пол. ХХ ст. — поч. ХХІ ст.): монографія / за ред. С.О. Сисоєвої; НАПН України, Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К.: ТОВ «ВД «ЕКМО». 2010. 420 с.
10. Сітарська Б. Теоретичні і методологічні засади дидактичних завдань з педагогіки у процесі підготовки та вдосконалення вчителів; [пер. з пол. І. Родюк]. Київ: Основа, 2005. 364 с.
11. Філософський енциклопедический словарь. Москва: Советская энцикл, 1983. С. 471.
12. Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. Київ, 1993. 317 с.
13. Щерба С.П., Тофтул М.Г. [та ін.] Філософія короткий виклад: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 352 с.

REFERENCES

1. Horak, H. I. (1997). *Filosofia: kurs leksii*. Kyiv: Vilbor, 272 p. (in Ukrainian).
2. *Entsyklopediia osvity*. (2008). Holovnyi redaktor V. H. Kremen, Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 p. (in Ukrainian).
3. *Lukianova, L. B.* (2009). *Providni osoblyvosti navchannia doroslykh*. Kyiv — Nizhyn, Vyd. PP Lysenko M. M., *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. pr.*, Vyp. 1, pp. 72–75 (in Ukrainian).

4. Lukianova, L. B. (2014). Osvita doroslykh: korotkyi terminolohichnyi slovnyk, Kyiv — Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 108 p. (in Ukrainian).
5. Maksymenko, S. D. (2002). Rozvytok psykhyky v ontogenezi: v 2 t.: Modeliuvannia psykholohichnykh novoutvoren: henetychnyi aspekt. Kyiv: Forum, T. 2, 333 p. (in Ukrainian).
6. Moliako V. O. (1983). Psykholohiia konstruktorskoj deiatelnosti. Moskva: Mashinostroenie, p. 69.
7. Osvitohiia: vytoky naukovoho napriamu: monohrafiia. (2012). Za red. V. O. Ohneviuka; avt.-kol.: V. O. Ohneviuk, S. O. Sysoieva, L. L. Khoruzha, I. V. Sokolova, O. M. Kuzmenko, O. O. Moroz, Kyiv: VP «Edelweis», 336 p. (in Russian).
8. Papucha, M. V. (2011). Vnutrishnii svit liudyny ta yoho stanovlennia: monohrafiia. Nizhyn: Vydavets Lysenko M. M., 656 p. (in Ukrainian).
9. Sihaieva, L. Ye. (2010). Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (druha pol. XX st. — poch. XXI st.): monohrafiia. Za red. S. O. Sysoievoi; NAPN Ukrainy, Instytut ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. K.: TOV «VD «ЕКМО», 420 p. (in Ukrainian).
10. Sitarska, B. (2005). Teoretychni i metodolohichni zasady dydaktychnykh zavdan z pedahohiky u protsesi pidhotovky ta vdoskonalennia vchyteliv: pereklad z polskoi I. Rodiuk. Kyiv: Osnova, 364 p. (in Ukrainian).
11. Fylosofskii entsiklopedicheski slovar. (1983). Moskva: Sovetskaia entsiklopediia, 471 p. (in Russian).
12. Chaichenko, H. M. (1993). Fiziolohiia vyshchoi nervovoi diialnosti. Kyiv, 317 p. (in Ukrainian).
13. Shcherba, S. P. (2003). Filosofiia korotkyi vyklad: navchalnyi posibnyk. S. P. Shcherba, M. H. Toftul ta in. Kyiv: «Kondor». 352 p. (in Ukrainian).

Миер Т.И.

ПОЛИСТРАТЕГИАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ОСНОВНЫХ ПОЛОЖЕНИЙ ФЕНОМЕНА «НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ»

В статье отражены результаты исследования генезиса феномена «непрерывное образование». Рассмотрен термин «полистратегические тенденции» как сложное создание, в котором объединяются философская, нейрофизиологическая, психологическая и педагогическая содержательные линии. В соответствии с последними феномен «непрерывное образование» раскрывается в контексте развития человеческого индивида, действия закона воспроизводства общества, воспроизводство человека как Человека образованного (философская содержательная линия); нейропсихических основ непрерывного образования, вовлеченности в этот процесс нейроструктур человека, «которые зависят от его опыта» (нейрофизиологическая содержательная линия); процессов становления и структурирования человеком собственного внутреннего мира на протяжении всей жизни (психологическая содержательная линия); значимых научных работ начала XX в. и до настоящего времени (педагогическая содержательная линия).

Ключевые слова: образование, непрерывное образование, стратегия, развитие, закон воспроизводства общества, нейропсихические основы, внутренний мир человека.

T. Miier

POLISTRATEGIC TENDENCIES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF BASIC PROVISIONS OF THE PHENOMENON "CONTINUING EDUCATION"

The article presents the results of the genesis research of the phenomenon "continuing education". The concept "polistrategical tendencies" is considered as a complex formation which connects philosophical, neurophysiologic, psychological and pedagogical content lines. According to these lines, phenomenon "continuing education" is disclosed in view of: development of human personality, the law of reproduction of society, reproduction of a human as an educated Human (philosophical content line); neuropsychiatric basis of human's continuing education, engagement of neurostructures "which depend on the experience" in this process (neurophysiologic content line); processes of formation and structuring of human's personal inner world during the lifetime (psychological content line); meaningful scientific works in the period from the beginning of the 20th century — nowadays (pedagogical content line).

Continuing education is being determined as strategical direction of the development of the world, European and Ukrainian's systems of education. The aim of the article is to highlight the results of the research of processes of formation and development of the basic principles of the phenomenon "continuing education". The essence of the concept "polistrategical tendencies" is revealed considering semantics of the concept "strategy". Polistrategical tendencies are presented as a complex formation which connects philosophical, neurophysiologic, psychological and pedagogical content lines. Their analysis is aimed at a versatile study of processes of formation and development of basic principles of the phenomenon "continuing education".

In philosophical content line phenomenon "continuing education" is looked at in the context of the development of human's personality (regular change of matter and consciousness, translational motion, transition from one state to another, process of changing object's structure and changing the way of its functioning), the law of the reproduction of society and reproduction of a human as an educated Human (Homo educates).

The content of neurophysiologic content line reveals neuropsychological basis of human's continuing education, involvement of neurostructures in this process, "which depend on the experience", three functional blocks of brain, ability to adapt to any life situations is laid in the human genotype, typical for brain probabilistic activity. Psychological content line presents phenomenon "continuing education" from viewpoint of process of formation and structuring of human's personal inner world during the lifetime. In pedagogical content line processes of formation and development of basic principles of phenomenon "continuing education" are studied as derivatives of formation and development processes of the phenomenon "education" and as self-sufficient processes which are certified by significant developments from the beginning of the 20 century till nowadays. The essence of the problem which is called "human's gap" is revealed and continuing education as the way of its solution is reviewed.

Key words: education, continuing education, strategy, development, law of reproduction of society, neuropsychiatric basis, human's inner world.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2018.

Прийнято до друку 30.11.2018.

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

- Психологія
- Педагогіка

Збірник наукових праць
№ 30

За зміст поданих матеріалів відповідають автори

Видання підготовлене до друку у НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*

Над виданням працювали *Л.В. Потравка, О.А. Марюхненко,*
Н.І. Гетьман, Л.Ю. Столітня, Т.В. Нестерова, В.І. Скрябіна

Підписано до друку 26.12.2018 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 11,63. Обл.-вид. арк. 12,10. Наклад 100 пр. Зам. № 8-151.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ

Київського університету імені Бориса Грінченка № 21720008
 «Компетенції викладачів вищої школи в добу змін»
 за сприяння Міжнародного Вишеградського фонду
 та Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди

Мета проекту: визначення й діагностика комплексу компетенцій викладачів вищої школи, що відповідають вимогам часу, та подальша стандартизація їхньої діяльності в 3 країнах Вишеградської групи (Польща, Чехія і Словаччина) й Україні. Зазначене буде досягнуто через компаративістський аналіз сутності та стану розвитку компетенцій у країнах-партнерах, подальше розроблення рекомендаційних висновків і стандартизації результатів діяльності викладачів.

Результатом реалізації проекту буде визначення комплексу компетенцій, які відповідають критеріям якості та корелюють змінні процеси в суспільстві. Планується розроблення методології, діагностичного апарату дослідження, пропозицій щодо підвищення якості професійної діяльності викладачів вищої школи. У кожному з університетів країн-партнерів сформовано чотири дослідницькі групи для реалізації проекту.

У рамках проекту створено міжнародну секцію недержавної громадської організації «Українська академія акмеології» з питань стандартизації результатів професійної діяльності викладачів вищої школи та підвищення її якості. Участь зацікавлених цільових груп дасть змогу визначити сутність та особливості змін у компетентнісному статусі викладачів закладів вищої освіти.

Результати проекту представлені на сайтах:

<http://partner.kubg.edu.ua/partners2/projects/implemented-projects/709-high-school-teacher-competence-in-school.html>
<http://histecc.kubg.edu.ua/>
http://acmeology.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=122&Itemid=74

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРИНЧЕНКА
www.kubg.edu.ua

